

Ustavoznanstvo.

(Spisal Fr. Orožen.)

E.

Od pragmatične sankcije do Franc Jožefa I.

(1713—2. grudna 1848).

4. Ferdinand I. (1835.—2. grudna l. 1848.).

(Dalje.)

V dan 25. mal. travna l. 1848. je vlada oklicala novo ustavo, ki je bila sestavljena po vzoru belgijske ustave, a ni ugajala avstrijskim razmeram. Ustava ni zadovoljila avstrijskih narodov in ni bila namenjena Ogerski, Lombardiji in Beneški. Zlasti so se upirali novi ustavi Čehi in Poljaki, različna društva, dijaki in radikalno časopisje. Ko je nameravala vlada razpustiti „osrednji odbor“, ki je imel braniti narodne pravice, vzdignilo se je ljudstvo dné 15. vel. travna ter zahtevalo, da se prekliče tedanja ustava, popravi volilski zakon in skliče nov državni zbor. Cesarska rodovina in ves dvor se preselita v Innsbruck dné 18. vel. travna. Dunajčani so prosili cesarja, da se bi zopet vrnil, kar se je pa šele 12. vel. srpana izvršilo. Vladni zahtevi, da se razide „dijaška legija“, ne ugodijo, in Dunajčani napravijo nekaj barikad po ulicah. Po Pillersdorfovem vplivu se sestavi iz dijakov, občinskih odbornikov in narodne straže „meščanski odbor“, kateremu je predsedoval dr. Fischhof.

Nadvojvoda Ivan je bil imenovan cesarjevim namestnikom dné 15. rožnika. Dunajsko ministerstvo ni nastopalo s potrebno odločnostjo zoper upornike. Pillersdorfovo ministerstvo mora končno odstopiti, novo ministerstvo pa sestavi Doblhoff. Člani novega ministerstva so bili: Wessenberg (predsednik in zunanje zadeve), Doblhoff (notranje zadeve), Latour (vojni minister), Bach (pravosodje), Kraus (denarstvo), Schwarzer (javna dela) in Hornbostel (trgovski minister). Po izvršenih državnoborskih volitvah se je otvoril novi državni zbor dné 22. mal. srpana.

Poljaki so nameravali zopet ustanoviti staro poljsko kraljestvo ter hoteli v to svrho vzeti Avstriji Galicijo, Krakov, Bukovino in vzhodno Šlezijo. Vendar pa niso mogli pridobiti kmetov za to idejo, ker je tedanji gališki guverner grof Stadion 17. mal. travna po vladinem naročilu odpravil tlako in obljubil odškodnino grajščakom. Tako so ostali kmetje Avstriji zvesti podložniki. Nasprotje med Rusini in Poljaki je bilo veliko. Cesar je pomilostil poljske begunce, ki so se zopet vrnili domu. Dne 26. mal. srpana je nastal v Krakovu upor, katerega je vlada kmalu premagala. Nemiri v Lvovu pa niso bili znatni in kmalu je nastal mir v Galiciji.

Na Češkem so stanovi podpisavali prošnjo do cesarja, kateri je sprejel češko poslanstvo dné 22. sušca. Cesar je ustregel nekaterim željam ter obljubil, da bode pozneje rešil druge zadeve. Sklicali so v Pragi ljudski shod, kateri je zahteval združenje Moravske in Šlezije s Češko, skupen deželni zbor in posebno deželno ministerstvo za notranje zadeve. Odposlali so novo poslanstvo na Dunaj, a zjedinjenja čeških dežel ni moglo doseči. Kakor v drugih večjih mestih, tako so se tudi v Pragi primerili neredi. Čehi niso hoteli voliti za narodno skupščino v Frankfurtu, osnovali so pa slovanski odbor, ki je vabil zastopnike vseh avstrijskih Slovanov na slovanski shod v Prago, da bi se posvetovali o skupnih zadevah. Novi deželni glavar je bil grof Leo Thun, kateri je v sporazumljenju s poveljnikom knezom Windischgrätzom imenoval začasno namestniško svetovalstvo, v katerem sta tudi bila znani zgodovinar Palacky in Rieger. Cesar pa ni potrdil tega svetovalstva.

Dné 2. rožnika l. 1848. se je sešel v Pragi slovanski shod, na katerem je bilo 340 zaupnih mož. Predsedoval je Palacky. Osnovali so tri oddelke: češki, poljsko-rusinski in hrvatsko-srbsko-slovenski (jugoslovanski). Sklenili so, da se v posebnem pismu razjasnijo Evropi slovanske razmere, cesarju pa v prošnji naznanijo slovanske želje in pritožbe. Tudi so si poslanci obljubili, da hočejo z vsemi zakonitimi pripomočki delovati za enakopravnost z drugimi avstrijskimi narodi. Med zborovanjem slovanskega shoda so nastali v Pragi resni poulični nemiri, pri katerih je nekdo ustrelil Windischgrätzovo ženo. Windischgrätz je kmalu zadušil upor, nekatere upornike so zaprli, drugi pa so pobegnili večinoma na Dunaj. Slovanski shod je nehal zborovati, in poslanci so se zopet vrnili v domače kraje.

V Italiji se je zelo razširila narodna zavest, in takozvani italijanissimi so zahtevali od Avstrije Lombardijo, Benečansko, južno Tirolsko, Trst in velik del Primorskega. Zlasti angleška vlada je spodbujala Italijane v teh težnjah. Uprlo se je mesto Milan in končno doseglo, da se je umaknil Radecki v Verono. Tudi v Benetkah je nastala prekucija, ki se je hitro širila in odvetnika Manina izvolila predsednikom nove republike. Sardinski kralj Karol Albert je poslal vojaško pomoč upornikom. Toda Radecki premaga sardinskega kralja pri „Santa Luciji“ ter čaka podpore iz Avstrije, ki je celó namerala se odreči večini posestev v zgornji Italiji. Dunajska vlada se je pogajala z uporniki ter hotela v marsičem odjenjati. Radecki pa zmaga sardinsko vojsko pri Sommacampagni in pri Custozzi in prisili Karola Alberta k premirju.

Zelo velike nevarnosti za naše cesarstvo pa je bil madjarski prevrat. Ogersko poslanstvo je prišlo na Dunaj z mnogimi zahtevami, katere je naposled cesar potrdil. Nastali so pa prepiri med

Madjari, Srbi in Hrvati, kateri so se hoteli ločiti od Madjarov. Palatin nadvojvoda Štefan je imenoval po Ferdinandovem naročilu novo ministerstvo, kateremu je predsedoval grof Battyanyi, Ludovik Košut pa je bil finančni minister. Novo ministerstvo je osvobodilo kmete, obdačilo vse stanove in ustanovilo narodno stražo. Ferdinand I. je sam prišel v Požun, kjer je vsem madjarskim zahtevam pritrtil. Ogerska vlada se je potem preselila v Budim Pešto in je bila malone neodvisna od Dunaja, kajti le osebno jedinstvo je vezalo Ogersko z Avstrijo. Vso oblast je imel Košut, kateri je na to deloval, da od strani Habsburžane od ogerskega prestola.

S tem prevratom in novimi uredbami na Ogerskem pa niso bili zadovoljni Hrvatje in Srbi. Že dné 17. sušca l. 1848. je predlagal Ivan Kukuljević v zagrebškem mestnem starešinstvu prošnjo do kralja, da se kmalu skliče deželni zbor „trojedine kraljevine“, kar se je z navdušenjem sprejelo. Veliko hrvatsko odposlanstvo se je podalo na Dunaj do kralja, kateri je Hrvate ljubeznivo sprejel in imenoval Josipa Jelačića za bana trojedine kraljevine in upravitelja Vojaške Krajine, drugim zahtevam pa ni ugodil. Ban Jelačić je bil odločen mož in vojak, zvesto udan kralju Ferdinandu in je proti madjarskim težnjam utrjeval avstrijsko domoljubje med Hrvati. Oprostil je kmete tlake in desetine ter si s tem pridobil velike zasluge. Zoper Jelačića sta se pa vzdignila palatin in ogersko ministerstvo ter skušala pri kralju sumničiti bana. Uprli so se tudi avstrijski Srbi zoper Madjare in v Karlovcih izvolili Josipa Rajačića kot patrijarha in narodnega voditelja. Srbsko poslanstvo je prišlo v Zagreb v hrvatski deželni zbor in sklenilo zavezo s Hrvati. Srbi so izbrali svoj narodni odbor, da izvede srbske zahteve.

Jelačić je bil sklical deželni zbor proti volji Ferdinandovi ter ga z velikanskim sijajem otvoril. Pod milim nebom je ban prisegel kralju in domovini zvestobo in po dovršeni cerkveni svečanosti otvoril deželni zbor, ki je proglasil enakopravnost med Hrvatsko in Ogersko, ter zahteval zjedinenje Dalmacije in Vojaške Krajine s Hrvatsko. Jelačić se podá dné 12. rožnika z velikim poslanstvom k cesarju v Innsbruck in mu izroči zahteve deželnega zbora. Cesar ga nemilostno sprejme in mu svetuje, da se Hrvati poravnajo z Madjari. Šele na potu proti domu izve Jelačić, da ga je cesar že 10. rožnika na zahtevanje Madjarov odstavil in proglasil hrvatski deželni zbor kot nezakonit. Kljuba temu Jelačić ni odložil banske časti in je zopet sklical deželni zbor. Potem se je podal na Dunaj, kjer ga je zelo slovesno sprejelo prebivalstvo. Ker pa pogajanja z ogerskim ministerskim predsednikom niso imela uspeha, vrnil se je v Zagreb ter zbral 40.000 mož broječo vojsko, s katero je prekoračil Dravo dné 11. kimovca leta 1848.

(Dalje prih.)